

Elşən Mirişli

Gəncə şəhəri,
tarixçi

(əvvəli ötən sayımızda)

Sultan Əbdüləziz yeni sədrəzəm Yusif Kamil Paşanın təklifi ilə 3 aprel 1863-cü ildə Misirə səyahət etdi. Babası Sultan I Səlimdən sonra Misir torpaqlarına gələn ilk Osmanlı sultanı oldu. Burada böyük sevincə qarşılanan Sultan Əbdüləziz Mehmed Ali Paşa üsyanından sonra demək olar ki, ayrı bir dövlətə çevrilən Misir əhalisini Osmanlı imperiyasına qazandırmaq istəyirdi. Misir hakimi İsmayıl Paşa tərtib etdiyi möhtəşəm əyləncə məclisi ilə sultanın gözüne girmişdi. 28 may 1866-cı ildə Misirdə vərsət sistemini dəyişən İsmayıl Paşa 2 iyunda Sultan Əbdüləzizdən xədiv (xədiv-Misirdə canıçından yüksəkdə duran vəzifə idi) ünvanı aldı və bu ünvanın atadan oğula keçməsinə təmin etdi.

Osmanlı imperatorluğunda yaranan ikinci problem isə xarici ölkələrin müdaxilələri səbəbi ilə yaranan daxili ayaqlanmalar oldu. Rusların Balkan yarımadasındaki slavyanları üsyana təşviq etməsi ilə digər dövlətlərin də fikrini bura cəmlədi. Qərb dövlətlərinin təhriki ilə Osmanlı dövlətinin bir parçası olan Livanda iki qəbilə arasındakı mübarizə qanlı müharibəyə çevrilmişdi. Muxtariyyət tələbi ilə başlayan Qaradağ (Çernoqoriya) üsyanı yatırıldı. Rusiya və Fransanın müdaxilələri ilə tezliklə Serbiya, Rumıny və Krit adasında da yeni hadisələr baş verdi.

Fransa imperatoru III Şarl Lui Napoleon Bonapart (1848-1870) Beynəlxalq Paris Sənaye Sərgisinin açılışı münasibəti ilə Sultan Əbdüləzizi Fransaya dəvət etmişdi. İstanbuldakı fransız səfirinin vasitəçiliyi ilə dövlətin beynəlxalq sülhə təkan verəcəyi də bildirilmişdi. Bu əsnada İngiltərə kraliçası Viktoriya (1837-1901) da sultanı Londona dəvət etdi və beləliklə, Sultan Əbdüləziz hər iki ölkənin dəvətini qəbul edərək 21 iyun 1867-ci ildə Avropaya səyahətinə çıxdı. Bununla da Osmanlı tarixində xarici ölkələrə səyahət edən yeganə sultan və xristian dünyasına dost olaraq gedən ilk xəlifə Əbdüləziz oldu. Fransa və İngiltərəni ziyarət edən bu əsnada Belçika, Prussia və Avstriyadan da keçən sultan 7 avqust 1867-ci il tarixində İstanbula qayıtdı.

Sultan Əbdüləzizin bu səyahəti beynəlxalq sülhün təmin edilməsində önəmli rol oynadı. Ancaq Qərb dünyasının dəstəyi ilə Osmanlı imperiyasında üsyan qaldıran rumınlarla uzun çəkişmə və mübarizənin ardından Rumınyaya knyazlığı rəsmən tanındı və Serbiyadakı qalalardan türk əsgərləri geri çağırıldı (1867). Krit adasının yunanlara ilhaq edilməsi təklifi isə qəbul edilmədi. Rusiyanın təşviqi ilə Rus Provaslav kilsəsindən ayrılmaq istəyən bolqarların istəyi qəbul edildi və 1870-ci ildə müstəqil bolqar kilsəsinin qurulmasına icazə verildi. Nəticədə bolqarların muxtariyyət arzularına şərait yarandı.

Avropada baş verən siyasi hadisələr, xüsusilə də Fransanın Almaniya ilə məğlub olması Osmanlı imperiyasına da təsir etdi. Belə ki, Osmanlı reform proqramındakı ən güclü dəstəkçisi olan Fransanı itirmiş, Rusiya isə 1856-cı ildə bağlanan Paris sülhündəki şərtləri tanımadığını elan etmişdi (1871). Nəticədə də Rusiya Balkan millətləri üzərindəki təzyiqlərini artırdı və bölgədə rus təhlükəsi yenidən yarandı. İlk muxtariyyət tələbi 1875-ci ildə Herseqovində, ardından Bosniyada baş tutdu. Üsyançılar Rusiya, Serbiya və Çernoqoriya tərəfindən dəstəklənirdi.

Sultan Əbdüləziz səltənəti dövründə ham şəxsi imkanları, həm də xarici borclarla mülkiyyəti

ması üçün xəzinədən olduqca böyük miqdarda pullar xərcləndi. Donanma tərsanələri yenidən quruldu. İnşası mümkün olmayan zi-rəhli gəmilər xaricdən idxal edildi. Bəhriyyə nazirliyi quruldu. Osmanlı imperatorluq ordusu 134 batarya səyyar top, 334.000 Martin, 325.000 Şinayder, 3900 Vinçister tüfəngi ilə 21000 tapançadan ibarət idi.

Ümumilikdə 452 km olan demiryolu şəbəkəsi onun səltənətində 1344 km oldu. Sultan Əbdüləziz səltənətində borclar 200 milyon qızıla çıxmışdı. Bir il ərzində borc faiz olaraq ödənen pul miqdarı 14 milyona çatmışdı. O illərdə Osmanlı imperiyasının maliyyə siyasəti borcu borcla ödəməkdən ibarət idi.

Sultan Əbdüləzizin beynəlxalq problemlərlə keçən səltənəti

Onu burada III Səlimin otağına məhkum etdilər.

Mehmed Emin Ali Paşa (1815-1871)

Sədrəzəmlik illəri:

1. 6 avqust 1852 -3 oktyabr 1852.
2. 2 may 1855 -1 noyabr 1856.
3. 7 yanvar 1858 -18 oktyabr 1859.
4. 6 avqust 1861-22 noyabr 1861.
5. 11 fevral 1867-7 sentyabr 1871.

Osmanlı imperatorluğunun görkəmli vəzirlərindən Mehmed Emin Ali Paşa və Mehmed Fuad Paşaların adı bu gün də yaddaşımda yaşamaqdadır. Hər ikisi böyük dövlət xadimi Koca Mustafa Reşid Paşanın yetişdirməsidir. Mehmed Emin Paşa bir çox işləri ilə Avropanın siyasi aləminin də diqqətini cəlb etmişdi. III Napoleon "Mehmed

ilə yanaşı, türk dilinin utad bilicisi olub. Yazılarında məntiq də qüvvətli və dəqiqdir. Bütün bunlarla yanaşı çıxış üçün hazırlaşmayan da danışmağa çətinlik çəkərmiş. Danışan zaman qabağa baxarmış.

Misir bazarında işləmiş Ali Rza Əfəndinin oğludur. Kasıbçılıq üzündən mədrəsədəki təhsilini yarımçıq qoymuşdur. Oxumağa və öyrənməyə olan həvəsi nəticəsində öz-özünü yetişdirmişdir.

1830-cu ildə Divani Humayuna girdiyi zaman çalışqanlıq və zəkası ilə diqqəti cəlb etmişdi. Elə bu cəhətlərinə görə də ona "Ali" ləqəbi verilmişdir. O tarixdən sonra da əsl adı unudulmuş, Ali kimi də tanınmışdır. Olduqca arıq, qısa boylu, başı böyük, səsi isə inco olub. Son sədrəzəmliyi dövrünün ən önəmli icraatlarının

400 çadırla qurulan Dünya Dövləti-Osmanlı İmperatorluğu

dunun yeni silahlarla silahlandırılmasına pul ayırdı. Avropada yeni istehsal olunmuş onlarla silah növü idxal etdi. Alınan böyük miqyaslı toplarla İstanbul boğazı və bəzi sərhəd qalaları silahlandırıldı. Prussiyadan mütəxəssis zabitlər çağırıldı və Hərb məktəbi yenidən təşkil edildi (1866). Hərb

illərində ölkə daxili böhranlarla da çalxalanırdı. Sultan Əbdüləzizin səltənəti 2 dövrə ayrılır. Taxta çıxmaından 1871-ci ilə qədərki dövrdə hökumət əsasən Mehmed Fuad Paşa və Mehmed Emin Ali Paşanın əlində idi. Bu dövrdə Tənzimat və islahatlar dövrü davam etmiş, bəzi yeni müəssisələr

Emin Ali Paşa kimi bir baş nazir" olsaydı arzusunda olub. Bismark da hər vasitə ilə Mehmed Emin Ali Paşaya heyran olduğunu bildirmişdir; hətta 300 qızıla onun yazı alətlərini satın alaraq muzeyə qoydurmuşdur.

Mehmed Emin Ali Paşa 32 yaşında xarici işlər naziri, 38

dan biri də klasik Osmanlı mədrəsə təhsilindən vaz keçirilərək hazırlanan 1869-cu ildəki Maarif-Umumiyyə Nizamnaməsidir. Beşinci sədrəzəmliyi dövründə, 7 sentyabr 1871-ci ildə vəfət xəbərindən ölmüşdür. Süleymaniyyə Camisinin yanında basdırılmışdır.

V Murad

V Murad 33-cü Osmanlı sultanı və 112-ci İslam xəlifəsidir. Qısa müddətdə səltənətdə qalan və mason təşkilatına üzv olan Osmanlı sultanıdır. Hakimiyyət illəri 30 may 1876-31 avqust 1876-cı illərdir.

22 sentyabr 1840 -cı ildə Topqapı sarayında dünyaya gəlmişdi. Əsl adı Mehmed Murad olub, atası Sultan Abdülməcrid (1839-1861), anası isə onun dördüncü xanımı Şevkəfza Sultanıdır. 1861-ci ildə əmisi Sultan Əbdüləziz taxta çıxdı. Mehmed Murad (V Murad) vəliəhd ellən oldu. Sultan Əbdüləzizin Misir (1863) və Avropa (1867) səyahətlərinə vəliəhd ünvanıyla qatıldı. Tez-tez görüşdüğü Şinasi, Namik Kemal və Ziya bəylərlə məsrutiyyət, demokratiya və azadlıq mövzularında söhbət edirdi. 23 oktyabr 1872-ci ildə mason təşkilatına qatıldı.

(ardı var)

Fransa imperatoru III Şarl Lui Napoleon Bonapart (1848-1870) Beynəlxalq Paris Sənaye Sərgisinin açılışı münasibəti ilə Sultan Əbdüləzizi Fransaya dəvət etmişdi. İstanbuldakı fransız səfirinin vasitəçiliyi ilə dövlətin beynəlxalq sülhə təkan verəcəyi də bildirilmişdi. Bu əsnada İngiltərə kraliçası Viktoriya (1837-1901) da sultanı Londona dəvət etdi və beləliklə, Sultan Əbdüləziz hər iki ölkənin dəvətini qəbul edərək 21 iyun 1867-ci ildə Avropaya səyahətinə çıxdı. Bununla da Osmanlı tarixində xarici ölkələrə səyahət edən yeganə sultan və xristian dünyasına dost olaraq gedən ilk xəlifə Əbdüləziz oldu. Fransa və İngiltərəni ziyarət edən bu əsnada Belçika, Prussia və Avstriyadan da keçən sultan 7 avqust 1867-ci il tarixində İstanbula qayıtdı

qanunları müasir şərtlərə uyğunlaşdırıldı (1869). Kiçik hərbi məktəblər açıldı. Daşqışlaq, Gümüşsuyu və Taksim ordu qışalaları inşa olundu. Bu gün İstanbul Universitetinə aid olan bina da Hərbi nazirlik olaraq Sultan Əbdüləziz tərəfindən inşa edilmişdir.

Bu dövrdə dənizçilik də inkişaf etdirildi. İngiltərə və Fransa standartlarında donanma qurul-

açılmış və olduqca uğurlu xarici siyasət yeridilmişdir. Mehmed Emin Ali Paşanın vəfatından sultanın devrildiyi 1876-cı ilədək olan ikinci dövrdə isə hakimiyyətdə Mahmud Nədim Paşa və Mithat Paşa söz sahibi idi.

1876-cı il 29-30 may gecəsi çevriliş ilə Sultan Əbdüləziz taxtdan salındı. Dolmabağça sarayından Topqapı sarayına aparıldı.

yaşında isə vəzir olmuşdur. Ustadı Mustafa Reşid Paşa tək dövrünün görkəmli dövlət qulluqçusu olaraq yeddi dəfə xarici işlər naziri, beş dəfə isə sədrəzəm kimi yüksək vəzifələrə ucalmışdı.

Yazdığı bütün siyasi notalar məntiqi və elmi olması ilə Avropa diplomatlarının hamısını heyran qoymuşdu. Çox qüdrətli qələmi